



MATIČNÍ LISTY

Literární příloha Zpravodaje Matice české

Číslo 6

Praha, září 2008

Josef Hlávka – jubilejní rok

V osmičkovém roce 2008 si připomínáme kromě mnoha dalších výročí také sto let od úmrtí Josefa Hlávky (1831–1908), stavitele, architekta a výjimečného mecenáše.

O významu Josefa Hlávky svědčí koneckonců už to, že jeho jubileum bylo zařazeno mezi kulturní výročí UNESCO. Památku Josefa Hlávky připomněly všechny nejvýznamnější domácí instituce, koordinátorem oslav byla jistě Nadace Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových, která spolupracovala jak s Univerzitou Karlovou v Praze, tak s Akademií věd České republiky i Národním muzeem. Národní muzeum pak uspořádalo velkou hlávkovskou výstavu v Lobkovickém paláci na Pražském hradě. Pro Matici českou se Hlávkoovo jubileum stalo inspirací pro jarní přednáškový cyklus. V tomto čísle Maticních listů se k těmto našim přednáškovým podvečerům vrátíme otištěním výtahu z přednášky paní PhDr. Evy Ryšavé a příspěvkem studenta historie Tomáše W. Pavlíčka, který se svou bakalářskou prací *Rozbor korespondence Josefu Hlávkově (Komunikační strategie, stylizace jednoho mecenáše a sebestylizace pisatelů dopisů)* získal v roce 2006 nejvyšší ocenění v celostátní studentské soutěži.

Magdaléna Pokorná

Bohuslav a Hermína Duškovi – mecenáši nové doby

Na rozdíl od Josefa Hlávky je jméno sběratele a mecenáše Bohuslava Duška a jeho manželky Hermíny známo většinou jen v odborných kruzích. Zasloužilo by si však větší popularity, neboť Duškovy sbírky a jejich velkorysé darování paní Duškovou Národnímu muzeu, Národní galerii a Umělecko-průmyslovému muzeu se plně vyrovnají darům zakladatelů Národního muzea,

kteří umožnily vznik této instituce. Manželé Duškovi se tak přiřadili k velkým mecenášům 19. století jako byl Kašpar Šternberk nebo Josef Kolovrat Krakovský.

Bohuslav Dušek se narodil 23. listopadu 1886 v Praze v rodině kotlářského mistra. Měl pět sourozenců, z nichž bratr Cyril, o pět let starší, patřil k nejbližším spolupracovníkům T. G. Masaryka a stal se prvním československým vyslancem ve Švýcarsku a

Egyptě. Bohuslav vystudoval obchodní akademii a v roce 1903 nastoupil do Živnostenské banky, kde se stal disponentem a posléze prokuristou. V bance setrval až do odchodu do důchodu. Jakmile začal vydělávat, začal se věnovat sběratelství a od té doby vydal většinu svých příjmů na nákup knih, archiválií a starožitností. Knihy a rukopisy kupoval v antikvariátech doma i v cizině, v aukcích se dával zastupovat svými známými. Kupoval i od soukromých majitelů, kteří nechtěli svěřit své vzácnosti veřejným institucím.

Postupem času získal Bohuslav Dušek pověst solidního sběratele a odborníka na literaturu, dějiny a výtvarné umění. Svě sbírky netajil před veřejností, ale ochotně je zpřístupňoval vážným zájemcům a i nejčinnější kusy zapůjčoval na výstavy. Považoval je za část zachráněného kulturního dědictví, které nemá sloužit jednotlivci, ale celému národu. Dokonce ještě za svého života věnoval řadu unikátních předmětů institucím, o které byl přesvědčen, že tam prospěje lépe vědeckému bádání a osvětovému využití (např. v roce 1947 Literárnímu archivu Národního muzea soubor korespondence B. Němcové, J. Nerudy, K. Havlíčka, F. M. Klácela a dalších).

Každý přírůstek do své sbírky podrobil Bohuslav Dušek zevrubnému zkoumání, umožněnému jeho širokými znalostmi a uměleckým citem. Snažil se jak knihu, tak obraz či keramiku zařadit do souvislostí a hledat jejich místo ve vývojové řadě, což ho často přivedlo k překvapivým objevům. Jeho bibliografické a historické poznámky dodnes přinášejí badatelům cenné informace. I když Duškovou největší láskou byly knihy, věnoval se i obrazům a starožitnostem. Jeho sbírka obrazů byla označena za nejkrásnější soukromou obrazárnu českých malířů 19. století. Dušek též vytvořil rozsáhlou sbírku kreseb a grafických listů.



Hermína Dušková (leden 2008)

V roce 1948 zemřela Bohuslavu Duškovi po 27letém šťastném, ale bezdětném, manželství jeho choť Vlasta. Jeho druhou ženou se stala Vlastina sestřenice Hermína Teplá, která pracovala v Praze jako úřednice. V paní Hermíně našel Dušek nejen starostlivou a pečlivou ženu, ale současně též vzdělanou spolupracovnici, která plně sdílela jeho sběratelskou zálibu a pomáhala mu v péči o sbírky. Poslední léta svého života prožil Bohuslav Dušek v obavách o osud svých sbírek. Obával se vystěhování z bytu, a proto si dal od svých přátel – odborníků zhotovit posudky na sbírky jako národní kulturní majetek. Doufal, že tak zůstanou zachovány. Jeho přáním bylo, aby komplex jeho literárních, historických a uměleckých sbírek byl



Hermína a Bohuslav Duškovi v roce 1955

uložen v Národním muzeu. Ve své závěti také Národnímu muzeu vyhradil předkupní právo. Bohuslav Dušek zemřel v Praze 17. června 1957, naštěstí obklopen svým celoživotním dílem, láskou a chloubou – svými sbírkami. Po jeho smrti se jejich opatrovatelkou a strážkyní stala paní Hermína Dušková. S nesmírnou pečlivostí a pietou třídila a sepisovala manželovy sbírky, až nakonec v roce 1977 věnovala podle jeho přání a k uctění jeho památky Národnímu muzeu dar nevyčísitelné hodnoty – všechny jeho sbírky knižní, rukopisné a archivní. Rozsah tohoto článku nám nedovoluje, abychom se blíže věnovali Duškovým umělecko-historickým sbírkám věnovaným paní Duškovou Národní galerii a Umělecko-průmyslovému muzeu. Přiblížíme si aspoň obsah daru Národnímu muzeu.

V darovací smlouvě si paní Dušková vymínila, že celý soubor bude tvořit nedílný celek, označený jako „Sbírky Bohuslava Duška“ a že tento soubor bude umístěn v prostorách Národního muzea v Praze. Bylo dohodnuto, že



sbírky archivní povahy převezme Archiv Národního muzea a fondy knižní Knihovna Národního muzea. Knižní fond, obsahující 3199 děl, byl rozdělen do šesti částí – rukopisy, prvotisky, komeniana, staré tisky, kramářské tisky a knihy vydané po roce 1800. K mimořádným vzácnostem patří například modlitební kniha *Hodinky Panny Marie* francouzského původu z 15. století s krásnými iluminacemi nebo soubor

prvotisků, mezi nimiž vyniká basilejský tisk z roku 1469 z dílny nejbližšího Gutenbergova spolupracovníka, tiskaře Bertholda Ruppela. Velmi vzácná je řada amsterodamských tisků J. A. Komenského ze 17. století. Duškovou láskou byla bohemika; proto v jeho sbírce najdeme téměř v úplnosti českou i slovenskou obrozenskou literaturu až do 60. let 19. století, navíc většinou v prvních vydáních a ve velmi dobře zachovaných exemplářích.

V archivní sbírce Bohuslava Duška najdeme písemné památky na velké osobnosti naší i světové kultury. Z české literatury, politiky i veřejného života jde o 168 osob, většinou o jejich korespondenci a vlastní rukopisy. Sbírkou tisků uchovává památky na život v minulých staletích – politické letáky, divadelní plakáty, mapy i příležitostné tisky.

V lednu tohoto roku navštívila dnes 98letou paní Duškovou delegace Knihovny Národního muzea a Matice české, aby jí k 30. výročí předání sbírky Národnímu muzeu znovu poděkovala a věnovala upomínkové dárky. Paní Dušková – dlouholetá členka a podporovatelka Matice české – vyslovila radost nad tím, že odkaz jejího manžela je stále živý a přivítala jarní přednáškový cyklus Matice české s přednáškou o Bohuslavu Duškovi a jeho sbírkách.

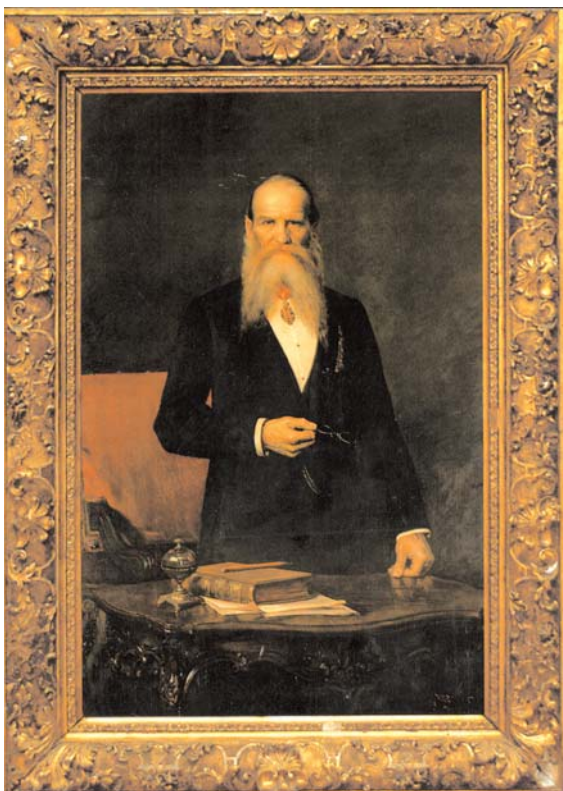
Naše vzpomínka na velké mecenáše nové doby končíme slovy současníka a blízkého přítele Bohuslava Duška, právníka a sběratele Kamilla Reslera: „Dušek rád přijal každého, kdo se na jeho sbírky přišel podívat a se z nich poučit. Když tu ukazoval všechnu tu krásu a nádheru, rozsah a hloubku vědeckých pracovních hodnot, nebyla v jeho zjevu ani stopa pýchy, ba ani sebevědomí, jen tichá radost člověka, který vidí, že působí druhému potěšení a že mu pomáhá v jeho díle, že mu pomáhá tvořit vyšší hodnoty.“

Eva Ryšavá

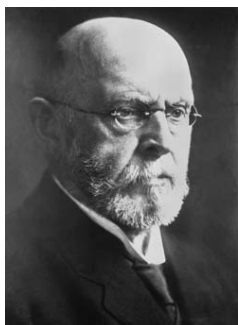
Alois Jirásek v dopisech Josefu Hlávkoví

Už ve školních škamnech se každý z nás setkal s Aloisem Jiráskem. Někteří lidé si stěžují, že psal tak rozvláčně, zdlouhavě; jiní se ještě dnes s rozkoší ponoří do jeho epopéjí. Ale tento gymnaziální profesor dějepisu se i jako zkušený spisovatel nechával ovlivňovat novými proudy v literatuře, reagoval na vývoj evropské prózy a neustále promýšlel kompoziční formy a svůj vypravěčský styl. (Moderní monografii o tomto autorovi napsala naposledy Jaroslava Janáčková).

Mezi Jiráskovy přátele bývají zařazováni zejména Mikoláš Aleš, Josef Vrchlický, Josef Václav Sládek, Josef Thomayer (z let studentských) a dále Karel Václav Rais, Zikmund Winter nebo také Jaroslav Kvapil a Josef Svatoptuk Machar. V kontrastu společnosti samých umělců – a posledně jmenovaného obzvláště – je třeba si připomenout, že Jirásek rozvíjel přátelský vztah s Josefem Hlávkou (1831–1908). Vztah umělce s mecenášem se zdá přece logický! Nicméně Jirásek (1851–1930) byl v té době už finančně zajištěný, proto měl jeho vztah s mecenášem úplně jinou kvalitu. V jeho dopisech Hlávkoví můžeme sledovat, jak zajímavě a promyšleně spisovatel rozvíjel vzájemný kontakt a nemyslel přitom jen na vlastní prospěch. (Víme o 24 dopisech, které jsou dnes uloženy v osobním fondu Josefa Hlávky v LA PNP, odkud je citujeme.) Už jako uznávaný spisovatel přichází Jirásek v roce 1888 do Prahy na novoměstské gymnázium. V určitém smyslu přichází právě včas. Devátého



Josef Hlávka (1831–1908)



Alois Jirásek (1851–1930)

řijna odsouhlasil Český zemský sněm Hlávkovu myšlenku a životní sen: zřízení akademie věd. Po císařově schválení (23. ledna 1890) založit Českou akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění byl 3. července 1890 vybrán v prvním kole voleb za člena také Alois Jirásek. Zasedal jako řádný člen spolu s přítelem Vrchlickým ve čtvrté třídě, starající se o umění – výtvarné, hudební a písemné. Do této třídy náležel také Josef Hlávka, záhy zvolený prezidentem celé akademie.

První dopis mu Jirásek zaslal 3. dubna 1891 jako gratulaci: „*Slovutný pane presidente! Račte, prosím, laskavě přijati mé upřímné blahopřání ku vyznamenání, jehož se Vašnosti povoláním do panské sněmovny dostalo. Poroučeje se Vašností jsem s veškerou úctou nejoddanější Al. Jirásek.*“

Na „našeho“ románového Jiráska nezvykle strohé, není-liž pravda? Z dopisu můžeme předpokládat, že pisateli záleží na tom, aby o něm adresát věděl a nabyl důvěryhodného dojmu. Nesnažme se to však vyčíst z „oddaného a uctivého poroučení se“. Obě věty dopisu představují v té době obvyklou komunikační frázi. (Tou vlastně byla stručná gratulace sama o sobě.) Všimněme si raději data, podle něhož reaguje Jirásek zčerstva na zprávu z novin o události ve Vídni předcházejícího dne. Nové pairy do Panské sněmovny Říšské rady jmenoval císař 2. dubna.

Gratulace, zasílané Hlávkově při nejrůznějších událostech, sdílejí společnou radost, a tím i vděčnost pisatele, že náleží do okruhu přátel mecenáše, nebo jeho skrytou touhu počítat se mezi ně. Jirásek zasílá gratulace většinou s omluvou, že nemůže gratulovat osobně: např. 21. května 1900 ke jmenování čestným doktorem krakovské univerzity, o rok později 14. února k Hlávkovým 70. narozeninám nebo 23. listopadu 1907 k vyznamenání velkokřížem řádu Františka Josefa.

O Jiráskovi se píše, jak žil v ústraní až do května 1917, kdy veřejně přečte Manifest českých spisovatelů. Tento jeho obraz platí, ale pouze z části. V dopise 16. listopadu 1894 zní jeho starostlivost o rodinu: „*Slovutný pane presidente! Byl bych milerád přišel ku dnešní poradě o sborníku, než manželka má ochuravěla tak, že tou dobou není možná odejít z domu. Prose, abyste mne ráčil míti laskavě omluvena, poručím se Vaší Slovučnosti a jsem v hluboké úctě Vašností oddaný A. Jirásek.*“



Hlávkův zámek Lužany u Přeštic

Jeho přáním bylo žít v harmonickém prostředí. Tato možná až úzkostlivá starost z dětství ho vedla ke snaze předcházet konfliktům, zajistit idylu. O své empatii přesvědčuje Hlávku o pár dní později v dopise 4. prosince: „*Choroba mé manželky se poslední dobou zlepšila, až dnes, mimo nadání, zvláště teď k večeru cítí se manželka slabší. Není ji valně. V tom stavu, kdy jen klid jí nejlíp prospívá, nemohu ji nechati s tolika dětmi samotnu. I prosím, abyste mne ráčil míti laskavě omluvena, nepřijdu-li dnes dle laskavého Vašnostina pozvání do večera, na který jsem se těšil.*“

U Jiráska spisovatele také často zaznívají idylické tóny, ačkoli pak je líčen napínavý a patetický děj. Podobným napětím procházel i ve svém životě. A nebo o něm psal i v dopisech. Jsou pro nás výrazem toho, jak prožíval okolní skutečnost svou uměleckou duší – toužil po harmonii. Nepochybně si byl také vědom, že je úspěšným spisovatelem, že na sobě pracuje. Nepřekvapí nás, že mu záleželo na dobrém jménu a uznání. Pravidelně Hlávkoví posílal výtisky svých nových knih. Tu je to jeden z dílů nové kroniky U nás (dopis 23. 9. 1897), ondy třetí díl F. L. Věka (2. 5. 1899), v červenci 1903 pak drama Jan Žižka. Zajímalo ho, co Hlávka jeho knihám řekne. Poslat knihu Hlávkoví znamenalo pro spisovatele posílení prestiže. Například 28. srpna 1894 zaslal s dopisem Staré pověsti české s odůvodněním, v němž zároveň adresáta chválí: „*Přežete, slovnutný pane, snahám, aby se vzdělání u nás a uvědomělost*



Zdeňka a Josef Hlávka

co nejvíce šířily. Proto doufám, že tuto mou knihu, pro nejširší kruhy určenou, laskavě přijati ráčíte. Proším za to.“

Darováním vlastní knihy lze především projevit zdvořilost. Ta hrála v komunikaci během 19. stol. nezanedbatelnou roli. Pokud ji pisatel rozvíjel, zajišťoval si tak důvěru adresáta a mohl si dovolit o něco požádat. K dosažení svých cílů využíváme i my různé strategie, někdy nevědomky. Už samotná volba materiálních prostředků pro dopis je určitou formou komunikační strategie. Pisatel mohl částečně ovlivnit svůj záměr, pokud se před psaním dopisu věnoval výběru pěkného papíru vhodné velikosti. Jirásek používal spíše menší dvojlisty; v případě většího formátu nikdy nepopsal papír celý (od záhlaví po

zápatí), ale text zarovnával do středu. Jeho drobný, úhledný rukopis se dobře čte, což muselo být pro Hlávku pohodlnější.

Svým způsobem lze na adresáta zapůsobit i tím, když pisatel prokáže, jak přiměřeně dovede používat dobové fráze. Oslovení na začátku a rozloučení na konci dopisu poukazuje na vztah obou osob. Oslovení může plnit roli titulu, poukázat na adresátovy kvality, znovu zdůraznit osobu adresáta (obzvlášť uprostřed textu dopisu), musí však být stručné. Naopak první část rozloučení bývá delší, rozmanitější, svědčící o osobní zainteresanosti. (Například v dopise 28. srpna 1894 si Jirásek přeje, aby „...mohl Vašnosti a milostivé paní, již uctivě ruku líbám, poklonu svou v Lužanech učiniti.“) Následuje druhá kratší část rozloučení, potvrzující úctu a oddanost (případně závázanost) a uzavírající dopis podpisem. Jirásek vždy oslovuje Hlávku *Slovutný pane presidente!*, ale rozloučení různě pozměňuje: *Poroučeje/Poroučím/Poroučí se Vašností/Vaší Slovutností (a) jsem v hluboké úctě Vám/Vašnosti (vždy) oddaný/nejoddanější.*

Použité formy a fráze přesvědčují o tom, jak důležitým principem byla zdvořilost pro vybudování důvěry mezi adresátem a pisatelem. Zdvořilost bývá v teorii komunikaci formulována pomocí šesti maxim: taktu, šlechtnosti, ocenění, skromnosti, souhlasu a sympatie. Zdvořile působí a často se to objevuje v korespondenci, když pisatel maximalizuje ocenění adresáta a minimalizuje svoje kvality. Tato sebestylizace spisovatele a stylizace mecenáše se projevuje i v dopise 16. května 1900.

Než začal Jirásek prosit za mladého sochaře a řezbáře Bohumila Vlčka, žádal nejprve o prominutí, že Hlávku obtěžuje. Předjímal objektivitu zdůvodnění, proč doporučuje právě tohoto umělce: „*Snad Jste si ráčil povšimnouti některých prací mladého sochaře B. Vlčka.*“ Hlávka to má posoudit sám, Jirásek se totiž stylizuje jako nehodný rozhodovat (nebo přesvědčovat?), ale přitom dostatečně soudný i empatický, když si všimá Vlčkovy neutěšené sociální situace: „*Nechci o tom mluvit, jaké jsou [Vlčkovy sochy], Vy tomu rozumíte, já pak nejsem znalcem. Ale to znám, že tomu mladému muži nyní se tuze zle vede. [...] A má rodinu!*“ Spisovatel stylizuje mecenáše jako člověka, který rozumí umění, je tedy tím nejpovolnějším rozhodovat, který z mladých umělců zaslouží podporu.

Zdůrazňuje Hlávkovu svobodu v rozhodování, ale vlastně ho zavazuje: „*Neodvažuji se děle Vašnost obtěžovati, odevzdávaje prosbu mladého umělce*

i svou přímlovu Vašnostinu rozhodnutí a Vašnostině laskavosti, která již tolik dobrého učinila. Kdybyste ráčil vysloviti nějaké přání v této záležitosti, jsem ochotně k službám.“ V následujícím dopise 21. května Jirásek zdůrazňuje svoje rozpaky. Nevěděl, že Hlávka už dříve tohoto sochaře dlouho podporoval: „*Račte mne míti, prosím, laskavě omluvena, že jsem tak naléhavě psal,*“ ale velmi děkuje, že mecenáš nemocnému sochaři opět pomůže, a adoruje ho do role tajného konatele dobra: „*Ctěný Vašnostin dopis znovu mně dotvrdil, o čem jsem byl ovšem už dříve přesvědčen, jak mnoho dobrého konáte, o čemž veřejnost nemá ani zdání.“*

Jiráskův zájem o druhé i schopnost vcítit se do jejich potřeb potvrzují jeho vlastní životní zkušenost. Vzpomínka na zadlužené pekařství svého otce, kdy museli opustit rodnou chalupu v Hronově, ho vedla k starostlivé obavě i o jiné lidi. Proto ty důrazy na střední stavy a na idyličnost v jeho knihách! Proto – dnešní terminologií – „*lobuje*“ za mladé umělce v dopisech!

V komunikaci s mecenášem fungovala v 19. stol. patrně představa, že žadatel by měl sám (nejlépe osobně) o podporu požádat, ale zároveň by měl být mecenáši doporučen. Jirásek tak při doporučování malíře Jaroslava Šetelíka vysvětluje v dopise 22. 7. 1903 za něj: „*Věda, že ráčíte české umění, mladé umělce velkomyslně podporovati, byl by se na Vašnost obrátil s uctivou prosbou o nějakou výpomoc, než nejsa Vašnostem znám, netroufal si. I odvažuji se já, račte, prosím, mé smělosti prominouti, Vás slovně pane prositi, abyste dotčenému mladému umělci, jenž jest nadán a jehož ušlechtilou snahu a velkou píli znám, ráčil dobrotivě přispěti.“* Takovou prosbou na sebe Jirásek bere před Hlávku určitou zodpovědnost (můžeme to vnímat na obezřetnější stylizaci vět), plní jakoby roli advokáta.

V závěru Hlávkovy života se Jirásek těšil jeho důvěře, když byl zmocněn zastupovat *slovného prezidenta* při jednáních IV. třídy České akademie. Podrobné informace o průběhu schůzí a přítomných akademiků jsou obsahem posledních čtyř dopisů z listopadu 1907. V pátek patnáctého Hlávkoví slibuje, že nazítří půjde do výtvarného odboru IV. třídy. V neděli sedmáctého popisuje, jak tam zasáhl v diskusi o vměšování se do vnitřních záležitostí Akademie výtvarných umění a co soudí o rozhodnutí akademiků: „*Pan rada Stibral mínil, že by bylo záhodno, kdyby profesorský sbor Akademie umění vyslal do Vídně deputaci. Myslím však, že profesorský sbor Akademie tak neučiní.“* Lepší tedy bude, když podání k ministerstvu napíše IV. třída České akademie za ně. Šlo o to, jak se před národem postavit k jmenování dvou Němců do řad profesorského sboru Akademie výtvarných umění.

Jistý si pověřením zastupovat Hlávku přebírá Jirásek občas sám iniciativu. Když se Mikoláš Aleš vzdal členství v České akademii, očekával Jirásek, že IV. třída bude Alše žádat 27. listopadu 1907 o odvolání, proto den před schůzí chtěl malíře sám přesvědčit, píše Hlávkově před zasedáním: „*Poněvadž zajisté třída, jak se domnívám, asi pana Alše požádá, aby resignaci odvolal (sám ten návrh učiním, kdyby někdo jiný nenavrhl), zašel jsem včera k příteli Alšovi promluvit o té záležitosti a požádati ho a domluvit mu, aby na resignaci netrval, kdyby byl za odvolání požádán.*“ Spisovatel asi tušil, že podobně by postupoval sám prezident akademie. Uvědoměním adresáta, že jednání se zdařilo, stylizuje se před Hlávkou jako úspěšný diplomat: „*Aleš mi to slíbil, a tak doufám, že nepozbude naše třída tohoto vynikajícího umělce. Podávám o tom Vašnostem zprávu, poněvadž myslím, že to Vaši Slovnost zajisté zajímá. Poroučí se v hluboké úctě oddaný Alois Jirásek.*“

Tím také končí poslední písemná komunikace Jiráskova s českým mecenášem. Ve všech dopisech vidíme, že středoškolskému pedagogovi nečinilo koncipování dopisu problémy a dokázal se ve vztahu stylizovat a získat si Hlávkovu důvěru. Oblíbenost u čtenářů (i kritiku modernistů) si vydobyl svou prací, i když Hlávka mohl mít určitý vliv na oddaného, zavázaného spisovatele. I díky Hlávkově osobnosti vzrostl za patnáct let spisovatelův symbolický kapitál. Ovšem vedle rostoucí prestiže jsme si mohli všimnout i kvalit jeho charakteru; tak, jak je sám nastavoval, ale i tak, jak mu byly vlastní.

Tomáš W. Pavlíček

„Spoléhámť se docela na zkušené přátelství Vaše“

Vzájemná korespondence Josefa Jirečka a Václava Vladivoje Tomka z let 1858–1862

Historika a univerzitního profesora Václava Vladivoje Tomka (1818–1905), autora monumentálního *Dějepisů města Prahy*, a literárního historika a ministerského úředníka (a v roce 1871 také ministra) Josefa Jirečka (1825–1888), autora *Rukověti k dějinám literatury české do konce 18. věku ve způsobu slovníku životopisného a knihovního*, pojilo celoživotní přátelství, které vyrůstalo z jejich shodného národního a politického smýšlení a z mnohaletých profesních a vědeckých kontaktů. Oba se hned na přelomu

čtyřicátých a padesátých let 19. století odklonili od převládajícího proudu české politiky, ztělesňovaného Františkem Palackým, Františkem Ladislavem Riegrem a Karlem Havlíčkem, který se vyznačoval více či méně otevřeným kritickým stanoviskem k oficiální vídeňské vládě. Rozhodli se tehdy pro podporu vládního kursu, na oplátku si od vlády slibovali podporu umírněných „rozumných“ národních požadavků. A právě proto se asi téměř vytratili z obecného povědomí a nadlouho také z badatelského zájmu.

Už kdysi v Tomkově nekrologu historik Jaroslav Goll vyzdvihl význam vzájemné korespondence obou mužů a naznačil, že ji oba aktéři psali, ale hlavně pečlivě uschovávali, právě proto, aby mohla být jednou publikována. Snad tedy právě vydá-



Obálka stejnojmenné knihy, která vyšla v srpnu 2008 v nakladatelství Academia

vaný výbor z jejich vzájemné korespondence poslouží nejen, jak věřil Goll „k objasnění některých stránek tehdejších našich poměrů národních“, ale také k prohloubení poznání obou těchto vzdělaných a ambiciózních mužů. Edice, kterou jsem připravila k vydání v nakladatelství Academia spolu se svými studentkami Kateřinou Koudelkovou a Marií Malou (ve spolupráci s Hedvikou Honzátkovou a Jarmilou Hurtovou) čítá 85 dopisů a mapuje zlomovou dobu v habsburské monarchii (období italského tažení 1859, pád „Bachova absolutismu“, říjnový diplom z roku 1860, únorová ústava z roku 1861), v české společnosti (první fáze diskusí o pravosti Rukopisů, situace v Muzeu Království českého /dnes Národní muzeum/, voleb do zemského sněmu) i situaci obou vědců a politiků osobně (po roztržce po revoluci 1848/49 se opět sblíží s českou vlasteneckou reprezentací a začínají s ní

spolupracovat jak v politice, tak ve vědeckých projektech, např. na Riegrově Slovníku naučném).

Ze změn, které vnímal v politické atmosféře na konci 50. let zejména po prohraném italském tažení Tomek dovozoval beznadějnost alternativ pro české vlastenecké provídaňské kruhy: *„Ale kde je smýšlení rakauské?... Materiální staw našeho státu je zlý, duchovní snahy národů se utlačují; můželi přitom welkém množstwí wštřpeno býti smýšlení vlastenecké? W prwním ohledu nelze nic tak snadno naprawiti; to je jisté; když se ale i we druhém ohledu hřeší, čím pak přeswědčíte lidi, kteří nemyslí dál do budaucnosti, že na tom něco záleží, náležeti k státu rakauskému nebo k jakémukoli jinému.“* Tomek se rozepsal opravdu obšírně o tehdejší atmosféře v Praze: *„Co tu prawím o lhostejnosti, nemyslete, že by se týkalo jen stawu liberálů českých, pod kterými při wysokých úřadech rádi sobě představují jen jakausi třídu nepraktických milowniků jisté myšlenky. Do všech tříd obecnstwa, k nejspod/nějšímu řemeslníku i k sedlákowski proniklo to následkem nejnowějších událostí, že se stát náš nachází w jakési nejistotě, a nikde nenajdete, že by se kdo hrubě rmautil z toho“* (oba citáty z dopisu z 30. března 1860). Tomek pak ve své následující reakci na Jirečkův dopis své názory na státoprávní uspořádání monarchie ještě rozvíjel až v jakousi kvintesenci „českého rakušanství“: *„My chceme mocnému a slawnému Rakausku a chceme zdárnému národnému životu českému, wědauce, že se obojí to welmi dobře spolu srownává. Jsau jiní, kteří sobě toho představiti neumějí neb nechtějí; a zkušenost desíti let ukazuje pohřichu, že se vláda naše spravuje jejich zdáním, považujíc rozdílnost národnosti za nebezpečnou jednotě státu a hledaje síly w powýšení Němectwa nade vše jiné.“* Realisticky však dodával: *„Já, jako Wy a hlauček jiných, budeme wždy naděje swé skládati na mocném Rakausku a na možnosti dobrého srownání mezi jednotau státní a různými potřebami národů rakauských. Ale hlauček náš, který by při jiném chování vlády mohl mocně působiti k dobrému, nerozkládá se w šíř, nýbrž slábně; darmo by bylo tajiti to...“*

Tomek také Jirečkovi líčil, jak vidí stávající politické poměry z Prahy: *„Ti, kteří w naši věci pracují ku předu, jsau ostře stráženi, často nejen, aby nepřekračowali mezí zákona, ale i tichých výkladů jeho; těm, kteří stojíce w úřadech, překračují zákon zjewně, kde čelí ku prospěchu naší věci, promíjí se wšecko. Možná, že sami ani newíte, jak málo se waše zákony zachowávají, ale málo se o to staráte, abyste to wěděli...“* Příznačné je, že to byl právě

problém související s touto atmosférou, v němž se aktéři obou dopisů neshodli, a to při hodnocení článku, který publikoval Josef Wenzig v muzejním časopise (*Rozjímání rakouského občana o císařském vlastnoručním listu od 9. září 1857, ČČM 33, 1859, s. 353-396*). Tomek byl tehdy postojem vídeňských úřadů vůči řediteli české reálky J. Wenzigovi (a také libretistovi Smetanových oper) rozhořčen natolik, že dopisnímu papíru svěřil i následující řádky, v nichž charakterizoval i úlohu zdejších policejních orgánů: *„Powážliwých agitací nebo bauří, jako někde w Uhřích a we Wlaších, w Čechách není a bohdá nebude; čím tedy mají hledat wyznamenání, čím mají dokázati, že k čemu jsou platni. Chopí se tedy čeho mohou; malují strašidla, kterých není, a dělají z komárů welbloudy. To je celé tajemství. Prawých rýpalů w Čechách není než při policejní direkci a konsortech.“* S Tomkovou obhajobou Josefa Wenziga se sice Jireček neztotožnil, ale v mnohém jiném mu dával za pravdu, a tak snad i proto Tomkovi z Vídně radil, že je lepší mnohdy Prahu a pražské úřady obejít a jednat přímo s Vídní.

Na stránkách tohoto matičního časopisu připomenu ještě z mnoha jejich dalších zájmů starost obou mužů právě o budoucnost Muzea i Matice české; a byl to bezesporu právě V. V. Tomek jako jednatel (od roku 1854) Společnosti (dnes) Národního muzea, kdo se velkou měrou zasloužil o přežití této instituce v 50. letech 19. století a hlavně o potvrzení jeho statut. Muzeum mělo samozřejmě své stanovy již od dob svého vzniku. Schváleny byly roku 1821 na základě Provolání všem vlastencům z 15. dubna 1818. Tyto stanovy, psané v němčině, však přestaly ještě před rokem 1848 vyhovovat, a tak byly přepracovány. V těch nových, schválených 7. prosince 1848, je patrné především větší národní cítění a prosazování českého jazyka na úkor němčiny. Byl změněn i název, z „Vlasteneckého musea v Čechách“ se stalo „České museum“. Roku 1854 byl ale úřady nařízen nový název „Museum Království českého“. Muzeum tehdy citelně poškodilo také vypuzení Františka Palackého z jeho vedení.

Spolkový zákon z března 1852 nařizoval předložit stanovy spolků k opětovnému schválení. Ty muzejní byly shledány příliš pročeskými, a tak Muzeum v dalších letech existovalo jen díky prozatímnímu císařskému povolení z 29. června 1854. Stanovy byly sice několikrát předloženy ke schválení, ale vždy se vrátily s připomínkami k přepracování. Instituce tak byla závislá na libovůli úřadů; situace se navíc zhoršila poté, co na podzim tohoto roku do



Josef Jireček (1825–1888)

Prahy jako policejní ředitel přišel Anton von Päumann a vystřídal tak Leopolda Sacher-Masocha, který dokázal proniknout do české společnosti a dokázal ji obratněji ovlivňovat také jako člen muzejní společnosti.

V roce 1857 se dokonce nekonalo ani valné shromáždění Muzea (naproti tomu v předchozích letech se konalo i bez statut) a navíc nebylo povoleno ani generální shromáždění v roce 1859. Není proto divu, že se stav Muzea postupně zhoršoval, po smrti jejího prezidenta Kristiana z Valdštejna v prosinci 1858 nebyl hned zvolen ani jeho nástupce, většina členů již přesluhovala své funkční

období a navíc se prošetřovalo i účetnictví. V. V. Tomek se jako jednatel Muzea rozhodl k energičtějším krokům, v roce 1859 navázal, což mu Jireček tehdy doporučoval, přímé jednání s policejním ředitelem Antonem von Päumannem: „*Spíše by se mi zdálo, abyste Vy sám zašel k Päumannovi a zcela bez obalu mu věc svou vyložil... Päumann je muž, s kterým se dá mluvit, a vůbec nyní jak věci stojí, lépe víc s ním mluvit a otevřeněji, nežli zůstavovati vykládáním svých kroků agentům všelijakého zrna.*“ (po 7. únoru 1859). Tomek byl ovšem při hodnocení tohoto muže jiného názoru: „*Byl by již swrchowáný čas, poněwadž do blázince se nehodí, aby si ho již jednau wzali kamkoliw, jen abychom my zde s ním měli již pokoj.*“ Jen pro zajímavost (či objektivitu) je snad třeba zmínit, že ani Anton von Päumann se o Tomkovi nevyjadřoval v úředních materiálech nijak lichotivě.

Po nařízení nových změn ve stanovách poslal Tomek 22. ledna 1859 list tehdejšímu ministru kultu a vyučování Lvu hraběti Thunovi, v němž vylíčil stav Muzea a Matice, apeloval na urychlené schválení stanov a svěřil se mu i s tímto svým názorem: „*Já, abych si dowolil upřímně říci, kdybych měl jednati dle srdce, radil bych výboru k stížnosti, aneb kdyby bylo příčiny obáwati se, že odpověď na stížnost dá na sebe tak dlauho čekati jako stwrzení statut, radil bych, aby se výbor i s jednatelstwem poděkowal a zanechal řízení ústawu maudrosti policejních úradů samých; snad si toho práwě přejí. Ale*



Hermenegild Jireček (1827–1909)

raditi tak, zabraňuje mi mé veřejné postavení, a raditi, aby se nic nestalo, nemohu také; nebo pak budau zmatky nesnesitelné, ač jestli stvrzení statut předce nepřijde brzy.“

K potvrzení stanov došlo až se změnou politických poměrů. V říjnu 1860 podal Tomek, zastávající v Muzeu nadále funkci jednatele, znovu žádost Lvu Thunovi v záležitosti vyřízení muzejních statut. Ten ho tehdy odkázal na svého švagra Jindřicha Jaroslava hraběte Clam-Martinice, který Tomka 13. prosince 1860 dokonce osobně navštívil.

Právě na této schůzce se také dohodli na možném politickém sblížení šlechty a české národní strany. Dne 13. ledna 1861 pak nový český místodržitel vyslyšel žádost Muzea a sdělil, že vláda nemá námítky proti pořádání valného shromáždění, dne 4. února pak následovalo potvrzení stanov. Dne 7. března 1861 se uskutečnilo poprvé po pěti letech také valné shromáždění Muzea. Tomek zde oznámil změny, které nastaly. Stanovy Matice české byly z muzejních vyjmuty a nově se staly jen jejich dodatkem, volba prezidenta a místoprezidenta musela být povolena z nejvyšších míst, o změnách stanov nebo o rozpuštění Společnosti musely rozhodnout dvě třetiny členů. Prezidentem byl zvolen Jindřich Jaroslav hrabě Clam-Martinic a místoprezidentem Karel kníže Schwarzenberg. Tomek zůstal v Muzeu jednatelem a ze starého výboru s ním pokračovali také Jan Evangelista Purkyně a Jan Erazim Vocel.

V. V. Tomkovi nešlo v této době v Muzeu jen o organizační záležitosti, ale promýšlel také, jak prezentovat výsledky české vědy na poli jí nejvlastnějším, a to v časopisech: „*Já právě nyní se zanáším se zámyslem způsobiti nějakau změnu s časopisy musejními, která by snad Musejník učinila způsobilejším než posud k zastání potřeby, o kterau míniti pracowati w nowém swém periodickém spise. Chci totiž wěsti k tomu, aby Musejník dostal užší, určitější obor než posud, aby totiž ustanowen byl jen pro řeč, pro literaturu a pro zastávání duchowních vzájemností národu českého; wylaučeny aby z něho byly články přírodowědecké i dějepisné; ony aby náležely do Žiwy, tyto do Památek, které by však musily dostati jiný titul asi: Časopis Českého Musea pro dějepis Čech, Moravy a Slowenska. Musejník by potom vycházel we swazcích toliko*



Rodný dům Josefa a Hermenegilda Jirečkových
ve Vysokém Mýtě

šestiarchových jako Živa a Památky... Dále by pak bylo pravidlo, aby každý zakladatel dostával jednoho z tří těchto časopisů darmo, který by chtěl, druhý pak toliko pomocí, kdož by chtěl. Kdyby se napřed přihlásil, tomu by se zachoval exemplář časopisu, který by chtěl; kdyby se nepřihlásil, necht' vezme za wděk s časopisem, který bude zbýwati. Tím bychom ušetřili mnoho na papíře, protože by se Musejník netiskl již w tolika exemplářích. Ušetření pak toho je potřeba pro špatné důchody Matice, aby mohla činnost svou zase trochu více oživit krom vydávání časopisů... Prozatím jsou to teprve myšlenky, o kterých jsem ve sboru matičním žádného přednesení neučinil, i bylo by mi příjemno, kdybyste mi o tom své mínění též oznámil; já zatím jen se o tom s jinými radím“ (dopis z 8. prosince 1859).

Debata o budoucnosti českých vědeckých periodik se mezi oběma muži vedla jen krátce, přehlušily ji totiž jiné, spíše politické problémy, které s sebou přinesl obnovený ústavní život, jehož se oba muži aktivně a v různých rolích zúčastnili.

Magdaléna Pokorná

Knihovnicí v malé obci – Miškovcích na Kouřimsku

Mám-li povědět něco o tom, jak funguje knihovna na malé obci, vesničce, která čítá všehovšudy asi šedesát stálých obyvatel, a jak se stát knihovnicí, nejdříve mě napadá, jak člověk získá lásku ke knihám.

Byla to nejdříve rodina, kde mě naučili vztahu ke knížkám, dbalo se na to, aby měla každá krásné ilustrace. Maminka ctěla Jiřího Trnku (Strýc Jakub a Petříček, 2 x 7 pohádek, Pohádky tisíce a jedné noci, Bajaja, O Květušce a její zahrádce, Zvířátka a Petrovští, Staré pověsti české, Broučci, Andersenovy Pohádky, též Karavana a jiné). Samozřejmě jsme měli rádi ilustrace Zábran-

ského, Alše, snové ilustrace Ludmily Jiřincové. Neumím si představit Pohádky Boženy Němcové bez ilustrací Artuše Scheinera. A jak uměly uzdravovat, když jsem byla nemocná! Vzpomínám i na to, když nám už větším četl tatínek z Haufovy Karavany. A jak krásné byly první ročníky Mateřídoušky!

U babičky a dědečka v Chotuticích jsem se cítila jako v ráji, seděla jsem na stoličce a prohlížela velkoformátové Zlaté Prahy a seznamovala se s uměním, nahlížela do celých ročníků Světozoru a Českého světa. K dispozici byla též velká knihovna, kde stály vyrovnané svazky Ottova slovníku naučného spolu s Technickým slovníkem jako vojáci v jedné řadě. Pradědeček lékař v Pečkách měl obsáhlou knihovnu, kde vévodil Lékařský slovník v mnoha svazcích a dále spisy Jiráskovy, Vrbovy, Vrchlického, Čapkovy a jiné knihy. Zvláště miloval pradědeček Dumasova Hraběte Monte Christa.

Ve škole jsme si půjčovali knížky vždy v pátek po poslední vyučovací hodině. Pan učitel přinesl takovou dřevěnou knihovničku s knížkami mnohdy značně opotřebovanými, ale tak zajímavými! Tehdy jsem objevila životopisy a zájem o ně vydržel až dodnes. Pro knížky nás získal pan učitel Josef Macháček, výborný češtinář, též jeho literární besídky – v mých očích malé literární slavnosti. Nemalou úlohu sehrála i možnost pomáhat v Městské knihovně Svatopluka Čecha. Jak jsme byli šťastni, když nás pan učitel L. Netáhlík vybral! Balili jsme a přebalovali knížky, řadili lístky, půjčovali si knihy a staré sborníky.

Není náhodou, že jsem tíhla svým založením k umění a literatuře, proto jsem si tyto předměty vybrala ke studiu na vysoké škole. Nejdříve na Filozofické, později na Pedagogické fakultě UK. A znalosti uplatnila jako učitelka ČJ – OV na základní škole.

Nyní jsem v důchodovém věku, žiji přes čtyřicet let v malé obci, a když se rozhodovalo o tom, zda zavřít knihovnu, kde se dříve nepůjčovalo, přijala jsem nabídku. Uvědomila jsem si, že kdo jiný by měl čtenářům s úctou a láskou podat knihu než já.

Tuto práci dělám pět let. Mám radost, že pár lidí si pravidelně chodí půjčovat knížky. Zním jejich čtenářské zájmy a zaměření a snažím se jim vždy vyhovět, popřípadě nabídnout i z jiné oblasti a jiných žánrů, takzvaně podstrčit i hodnotnější knížku. Snažím se sehnat prostřednictvím meziknihovnické služby knihy pro četbu středoškolačce, dokonce i takovou prosbu, jako je Lexikon obcí z roku 1974, jsem mohla vysokoškolačce splnit z vlast-

ních fondů. Knížky samozřejmě i roznáším i vozím, připadám si jako páter Vrba v F. L. Věkovi. Jen ta pláštěnka s kapsáři mi chybí. Je-li třeba, nabídnu i knihy z vlastní soukromé knihovny.

Jak získávám knihy? Od zřizovatele, Obecního úřadu ve Třebovli, dostávám určitou částku peněz na rok. Kupuji za ni knihy podle vlastního uvážení pro čtenáře a zároveň doplňuji rovnoměrně všechny žánry a tematické oblasti. Dbám na to, aby knihy měly trvalejší hodnotu. Nakupuji v knihkupectvích, kde se dá uplatnit určitá sleva. Pěkné tituly nacházím v Levných knihách, též navštěvuji knižní veletrhy. Vydanou pomocí je pro knihovny Regionální knihovna, toho času v Kutné Hoře, odkud mi vozí podle mého přání knihy, vždy po padesáti v souboru, přibližně čtyřikrát do roka. Mohu využít i služeb Městské knihovny v Kolíně. Této knihovně je třeba ale zaplatit za výpůjčku paušální roční poplatek. Původní regionální knihovna zde totiž byla zrušena. Vybírám si knihy i v blízkých knihovnách. Ve všech pracují milé knihovnice a spolupráce výborně funguje.

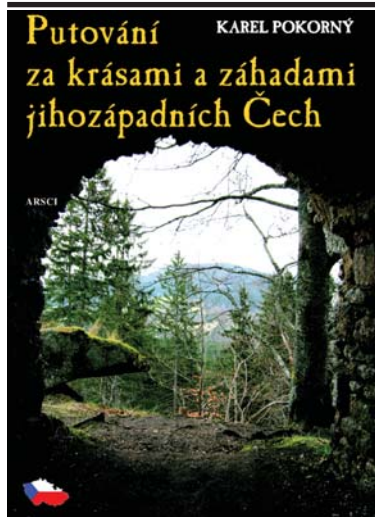
Získá-li si knihovník důvěru svých čtenářů, získá i řadu hodnotných knih darem. Stalo se i to, že lidé nosí do knihovny knížky a časopisy s nadějí, že budou ještě někomu sloužit a dělat radost. Obvykle když se dělá pořádek nebo z pozůstalosti. Je dobře, že knížky neskončí v kontejneru, ale najdou své útočiště v knihovně a doputují ještě k dalším čtenářům.

Jak jsem se už zmínila, naše obec má asi šedesát stálých obyvatel, z toho je asi deset rodin v produktivním věku, některé jsou ještě bezdětné, nedávno si zde koupily domek a přistěhovaly se sem. Děti do patnácti let je šest. Jedna čtenářka studuje na střední škole. Ostatní jsou v důchodovém věku. Celkem tedy mám jednatřicet registrovaných čtenářů. A více než třetina patří mezi „přespolní“.

A které knihy se půjčují? Romány pro ženy, historické romány, literatura faktu, cestopisy, detektivky, memoáry, pragensia, životopisy, naučné encyklopedie pro mládež, méně beletrie pro mládež (což je škoda) a literatura o regionu.

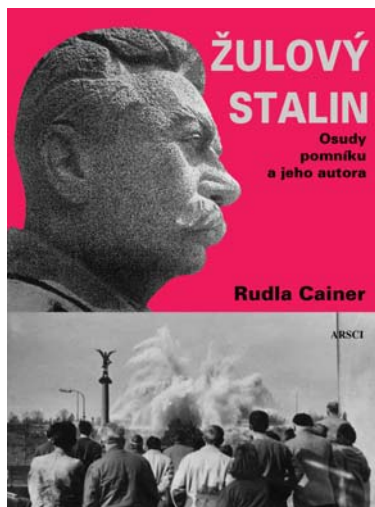
A co říci na závěr? Přála bych si, aby knihy provázely každého z nás po celý život, byly mu zdrojem poznání, naučily ho znát lidi a kultivovat mezilidské vztahy, rozumět přírodě, pochopit historii i najít odpovědi na otázky dnešního světa. Naplnit tento krásný úkol, to je výzva pro nás – knihovníky, učitele i rodiče.

Ladislava Babková



Kniha znalce historických objektů a jejich podzemí vyzývá k výletům do míst, která zatím nedoceněna stojí stranou návštěvních tras, nebo jsou sice v popředí turistického zájmu, ale návštěvník se mnohé z místních tajemství často nedozvídá. Autor poutavě seznamuje se záklisím života urozených i těch, kteří jim na jejich sídlech sloužili, a zmiňuje se o podzemních pokladech, nalezených nebo jen dokladovaných, ale dosud neobjevených.

váz., bar., 170 x 236 mm, 112 s., cena 288, Kč, pro členy MČ 230 Kč



Kniha vypráví, jak J. V. Stalinovi postavili v Praze žulový pomník, který byl největší v Evropě a vzápětí ho zbourali. Poutavý příběh o stavbě i demolici a sebevraždě akad. sochaře Otakara Švece vycházející se skutečných událostí, studia archivních materiálů a rozhovorů s ještě žijícími sochaři a kameníky, kteří se na megalomanské stavbě nad Vltavou na Letné podíleli. Kniha je doplněna množstvím dokumentárních fotografií. R. Cainer vychází ze studia dobových materiálů, ať zveřejněných nebo jen archivovaných (teprve nedávno byly odtajněny a badatelsky zpřístupněny protokoly z vyšetřování smrti sochaře O. Švece a jsou zcela novým a dosud nezpracovaným pramenem). Měl také možnost vyzpovídat několik sochařů, přímých účastníků stavby. Z toho všeho a autorovy vyprávěcké invence vznikl poutavý a zároveň poučný děj, který se čte jedním dechem.

váz. 280 s., 298 Kč, pro členy MČ 238 Kč

MATIČNÍ LISTY, literární příloha **Zpravodaje Matice české**. Roč. 2008, číslo 6. Pro své členy a příznivce vydala v září 2008 Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea. Odpovědná redakce: Magdaléna Pokorná, Pavel Muchka.

Typografie: Nakladatelství ARSCI, Hellichova 7, Praha 1.

Své příspěvky a připomínky zasílejte na adresu: Matice česká, sekce SNM, Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1, nebo elektronicky: matice_ceska@nm.cz. *Příspěvky nejsou honorovány.*